

PRINCZ ENIKŐ¹ – BENCÉNÉ FEKETE ANDREA²**Középiskolai kollégiumi program a lemorzsolódás megelőzésére**

A köznevelési törvény kiemelten kezeli a nevelés fontosságát. A törvényalkotók előtérbe helyezik a nevelést mint kulcsfontosságú momentumot, amelyhez a kollégiumpedagógia nagymértékben hozzá tud járulni, és kiegészítheti a tagintézményben folyó oktatást. Hosszú távú cél a felvett kollégista tanulók támogatása, hogy minél kisebb arányú legyen az intézményt elhagyók létszáma. A kutatás célja, hogy fókuszcsoporthoz tartozó interjúk keretében feltárja egy szakképző intézményben a középiskolába belépő korosztály korai iskolaelhagyását eredményező tényezőket. Ezt követően az eredményeket elemezve rámutat azokra a változtatási lehetőségekre, amelyek meggátolhatják a lemorzsolódást, továbbá az intézményegységek közötti hatékonyabb együttműködés (iskola és kollégium) jelentőségére, valamint az érintett pedagógusok – elsősorban a csoportvezetők osztályfőnökök – kiemelt szerepére.

1. Bevezetés

A csökkenő gyermeklétszámnak köszönhetően egyre inkább kiéleződik a középiskolák, szakiskolák közötti verseny a 9. évfolyamos tanulók beiskolázása tekintetében. Előnynek számít, ha egy intézmény rendelkezik saját kollégiummal, ahol biztosítani tudja a felvételt nyert tanulók elhelyezését, így nem csak közvetlen vonzáskörzetéből tudja bővíteni a tanulólétszámát. A hosszú távú cél azonban az, hogy a felvett kollégista tanulók az intézményben maradjanak, minél kisebb arányú legyen az első évfolyamot elhagyók létszáma.

Az újonnan a kollégiumba érkező diákok beilleszkedését meg kell könnyíteni. Hiszen legtöbbjük feltehetőleg még nem töltött huzamosabb időt bentlakásos intézményben, ahol eleinte minden ember (diák, tanár, technikai dolgozó) ismeretlen. A diákoknak új szabályok sokaságát kell megtanulniuk, megszokniuk az idegen (szűkebb-tágabb) környezethez való alkalmazkodást, el kell sajátítaniuk az alapvető együttélési normákat. Ami korántsem egyszerű egy kiskamaszkorban lévő gyermeknek, aki éppen elszakadt a szülői háztól.

A tapasztalat azt mutatja, hogy a kollégiumot elhagyó tanulók többsége a beköltözést követő első féléven belül hagyja el az iskolát és a kollégiumot.

A kutatás célja, hogy fókuszcsoporthoz tartozó interjúk segítségével feltárja egy szakképző intézmény kollégiumában a középiskolába belépő korosztály korai iskolaelhagyását eredményező tényezőket. Ezt követően a kapott eredményeket elemezve, rámutat azokra a lehetőségekre,

¹ kollégiumi nevelő, Móricz Zsigmond Mezőgazdasági Szakképző Iskola, eniko.princz@gmail.com

² egyetemi docens, Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar Neveléstudományi Intézet, fekete.andrea@ke.hu

amelyek meggátolhatják a lemorzsolódást. A tanulmányban bemutatásra kerül egy kollégiumi programterv, amely az iskolaelhagyásban leginkább veszélyeztetett tanulóknak nyújthat segítő kezet.

2. A Középiskolai kollégium szerepe

A kollégium mint nevelési-oktatási intézmény kiemelt társadalmi szerepe, hogy biztosítsa a megfelelő lakhatási és tanulási feltételeket a köznevelési törvényben meghatározott módon és formában. Kiemelt feladata a társadalmi mobilitás biztosítása, a tanulók egész életen át tartó tanulásának megalapozása, a kulcskompetenciák figyelembevételével a tehetséggondozás, a felzárkóztatás, a tanulók szociális ellátásának biztosítása. A megfelelő pedagógiai környezet létrehozásával elősegíti a közösségek kialakulását, együttélését, együttműködését, a demokratikus technikák megismerését (Barna, 2010). A kollégiumoknak alapvető feladata, hogy biztosítsa az iskolai tanulmányokhoz szükséges feltételeket, amely három, egymástól el nem választható részre bontható. A tanulók számára a lakhatási feltételek biztosítása, az iskolai tanulmányokra történő felkészülés támogatása és a felügyeletről való gondoskodás. A felügyelet a tanulók testi és erkölcsi védelmét jelenti (Debreczeni, 2011). A kollégium szerepe még a családi nevelés folytatása, bár nem család, oktatási feladatok elvégzése, bár nem iskola. Meg kell találni e kettősség szépségeit, és meg kell teremteni az egészséges határokat (Krug, 2004).

A hazai kollégiumoknak 2013. augusztus 31-éig felül kellett vizsgálniuk pedagógiai programjukat a 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről kiegészítő jogszabályához tartozó 59/2013.(VIII. 9.) EMMI rendelete a Kollégiumi nevelés országos alapprogramja (KNOAP) alapján, amely illeszkedik a 110/2012. (VI./ 4.) a Nemzeti alaptanterv (NAT) kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló kormányrendeletéhez. Tartalmi iránymutatója a kollégiumokban megvalósítandó fejlesztési szakmai feladatoknak, követelményeknek.

Az intézményi szabályzók köréhez tartozik a kollégiumok helyi sajátosságokkal, intézményre jellemző prioritásokkal kiegészített Pedagógiai Programja, a Kollégiumi Nevelési Terve és annak mellékleteit képező kollégiumi házirend, napirend, naposi feladatok, szilenci-umi rend, jutalmazás és büntetés rendje.

2.1 *A kollégiumi, mint a nevelés színtere*

A kollégiumi nevelés célja a tanulók szocializációjának biztosítása, egészséges és kiegyensúlyozott fejlődésük, tanulásuk, pályaorientációjuk segítése, harmonikus személyiségfejlesztésük, meghatározott alapelveket figyelembe véve.

A kollégiumi nevelés feladata, hogy a kollégiumi jogviszony fennállása alatt biztosítsa diákjai számára „... *a tanítás tanulását, az erkölcsi nevelést, a nemzeti öntudat kialakítását, hazafias nevelést, az állampolgárságra, demokráciára nevelést, az önismeret és társas kultúra fejlesztését, a családi életre nevelést, a testi-lelki egészségre nevelést, az önkéntességet és felelősségvállalást, a fenntarthatóságra, környezettudatosságra nevelést, pályaorientációt, gazdasági és pénzügyi nevelést és a médiatudatosságra nevelést*” (59/2013.(VIII. 9.) EMMI rendelete).

A nevelés hathatóságát meghatározza, hogy a tanuló eredményesen befejezi tanulmányait az adott oktatási-nevelési intézményben. A kollégista ideális esetben elsajátítja a társadalmi beilleszkedéshez szükséges alapvető erkölcsi normákat, képes az egészséges és kulturált életmód kialakítására, az együttműködésre, emberi kapcsolatrendszerek kialakítására, érdekei érvényesítésére. Szemléletét a szolidaritás jellemzi, versenyképes tudását folyamatos önképzéssel fenntartja, kialakul reális társadalomképe, és ismeri a nemzeti hagyományainkat. Természetesen mindezen elsajátított tudás, képességek, készségek, kompetenciák fejlődésének értékelésekor figyelembe kell venni, hogy az adott tanuló a nevelési folyamatot milyen állapottól kezdte, és milyen feltételek mellett alakult a személyisége. Ekkor tudunk csak reális képet alkotni a nevelési folyamatunk hatékonyságáról. A későbbiekben jó alapul szolgálhat a hátrányos helyzetben lévő tanulók egyéni fejlesztési terveinek összeállításánál.

A kollégiumokban, hasonlóan az iskolákhoz, egyre több a sajátos nevelést igénylő tanuló, illetve a beilleszkedési nehézséggel küzdő hátrányos helyzetűnek vagy halmozottan hátrányos helyzetűnek aposztrofált tanuló. Szükséges lenne, hogy a kollégiumokban is biztosított legyen a szakemberek jelenléte, gondolok itt szociálpedagógusokra és gyógypedagógusokra, akik speciális ismeretekkel rendelkeznek az adott problémák azonosításában és kezelésében (Daráczky, 2001).

2.1.1 *A kollégium működése*

A kollégiumvezető a kollégiumi élet közvetlen irányítója. Munkáját a Szervezeti és Működési Szabályzat és az igazgató által meghatározott tevékenységi körben látja el, irányítja a nevelőtanárok, nevelők munkáját. A nevelési feladatok nagy részét a nevelőtanárok és nevelők

együttesen látják el. A nevelőtanárok, csoportvezetők közvetlenül foglalkoznak a rájuk bízott kollégiumi csoportok diákjaival.

A kollégiumunk, nevelési feladatainak eredményes megoldása érdekében, rendszeres kapcsolatot tart fenn a szülőkkel, törvényes képviselőikkel. Sajnálatos módon az utóbbi években, a szülők egyre kevésbé érdeklődnek a gyermekeik felől csak, ha már valamilyen nehézség merül föl a gyermek kollégiumi élete során.

A kollégium a tanulói tevékenységeket, annak céljától és jellegétől függően, egyéni és csoportos foglalkozások keretében szervezi. Külön figyelmet fordítva a valamilyen okból lemaradt tanulók tanulmányi segítésére, felzárkóztatására, amennyiben szükséges figyelembe veszi intézményünk a nemzeti és etnikai, illetve a sajátos nevelést igénylő tanulók egyéni szükségleteit (Besenyei, 2010).

Megkülönböztethető kötelezően biztosítandó foglalkozás: felkészítő, tanulást segítő, egyén- és közösségfejlesztést megvalósító, egyéni törődést biztosító, valamint a szabadidő eltöltését szolgáló foglalkozás.

A csoportfoglalkozások keretében elsősorban a tanulócsoport, közösség életével kapcsolatos feladatok, tevékenységek megbeszélése, értékelése történik. Itt dolgozzák fel a csoportvezetők irányításával a kollégiumi foglalkozások keretterve által kijelölt témakörök tartalmát, meghatározott óraszámban. A foglalkozások célja, hogy a tanulók elsajátítsák a mindennapi élettel kapcsolatos ismereteket, a közösségi együttélés normáit, szociális viselkedés alapvető szabályait, a konfliktuskezelés alapjait. A tanulók életének, egészségének védelme érdekében hangsúlyt kap a prevenciós tevékenység a deviáns viselkedési formák elkerülése érdekében.

A beilleszkedési és magatartási nehézségekkel küzdő tanulókkal való foglalkozás során különösen fontos annak feltárása, hogy milyen okok állnak viselkedésük hátterében, és ennek megfelelően segítsük őket nehézségeik leküzdésében (Gyöngyösi, 2007). Kiemelt figyelmet kell fordítani a visszahúzódó, csendes gyermekekre egyéni foglalkozások és csoportos tevékenységek alkalmával egyaránt, mivel sok esetben problémáik rejtve maradnak. Erősíteni kell a csoportokban a tolerancia, felelősségérzet, az egymásra figyelés érzését (FM DASzK Móricz Zsigmond MGSZKI Kollégiumi Nevelési Terve).

2.1.2 A nevelőtanár szerepének jelentősége

A serdülőkorban, krízisekkel teli életszakasz közepén kerül a gyermek a kollégiumba, általában 9. évfolyamon, 14-15 éves korában. Hatalmas felelősség terheli az intézményt és még inkább a kollégista tanuló csoportvezetőjét (osztályfőnökét) az egészséges személyiség megőrzésében, formálásában. Törekedniük kell arra, hogy megtalálják a legideálisabb nevelési

módot, számba véve, hogy a rájuk bízott egyének, különböző társadalmi közegekből érkeznek, eltérő tudás, norma és értékrendszer jellemzi szocializációjukat. Ebben az életszakaszban a gyermek keresi önmagát, helyét az őt körülvevő térben, próbálgatja szárnyait, igyekszik leválni családjáról, feszegetni a határokat, számos szerepben kipróbálja magát, felfedez új és ismeretlen dolgokat, felértékelődik az ismerősök, barátok szerepe, érzelmi ambivalenciája miatt befolyásolhatóvá válik. Ekkor van nagy szükség támogató emberekre. A szülőnek, nevelőnek egyaránt, következetes visszajelzéseket, impulzusokat kell közvetíteni a gyermek felé, hogy szabadon és nyitottan bontakozhasson ki a tudatossága, spontaneitása és intimitása autonóm személyisége. Elmondható, hogy a szocializáció áthatja egész életünket és felnőtt létünkre is hatást gyakorol (Bagdy, 2002).

A pedagógus munkájának a legfőbb motívuma a tanuló formálása, amelyhez elengedhetetlen eszköze a személyisége. Meghatározó az érték közvetítő szerepe, magas szintű önismertete, a gyermek személyiségének tudatos, mélyreható feltérképezése, hogy elkerülhetővé váljon a felületes megismerésből fakadó stigmatizáció (Ranschburg, 1998).

Napjainkban, a közoktatás-köznevelés különböző szintjeit beleértve, még mindig nagy számban előfordul, hogy a pedagógusok ítélkeznek, ahelyett, hogy feltérképeznék az okozati összefüggéseket, és megpróbálnának segíteni a kompetenciahatáraikon belül (Singer, 2011). A fent említett problémára nyújthatna megoldást a nevelőtanár szerepkörének bővítése a mentori feladat ellátására, amely túlmutat a személyes törődésen, lehetőséget nyújt a kollégista tanuló személyiségének megismerésére, életútja nehézségeinek leküzdését támogatva, önállóságának erősítésére építve (Barna, 2015).

2.2 A lemorzsolódás háttértényezői

Általánosságban elmondható, hogy ritkán lehet beszélni szimplán megjelenő okokról. Az iskolaelhagyások jelentős része halmazottan jelentkező problémákból fakad, melyek összefüggnek egymással, nem ritkán egyik probléma a másikból ered.

Jelentős hatása van a kimaradásra az iskolai környezetnek, a külső és belső világának egyaránt; rendszerbeli problémák és a tanuló szemszögéből tanulmányi problémák, általános és tanulási képességek hiánya a legmarkánsabbak. Meg kell említeni a másik fontos indokot, amely a tanuló szociális környezetéből adódhat, ilyen a rossz iskolaválasztás és a családi körülmények, a támogatás és a motiváció hiánya (Varga, 2009). Az intézményi környezethez csatlakoztatva szólni kell a kollégiumokról, hiszen a tanulók jelentős hányada kényszerül ezen új létformába a pályaválasztásból kifolyólag a lakókörnyezetétől való távolság miatt. A kollé-

giumokat igénybe vevők szemszögéből a beilleszkedés nehézsége a legszámottevőbb veszélyforrás, amely fakadhat a magányosság érzetéből, amely eredményezhet iskolai kudarccokat, vagy a kollégiumi „szövetségek” alakulásából, amikor az egyén hozzácsapódik egy kisebb közösséghez, és nem a kollégiumi szabályrendszernek megfelelően, hanem a saját kis normarendszerük szerint viselkednek. Ezen magatartás következményeként megjelenhet az iskolakerülés, tanulmányi eredmények romlása, fegyelmező intézkedések, majd végső esetben kizárás (Németh, 2003).

Amennyiben részleteiben kerül elemzésre a lemorzsolódás, akkor érdemes először az iskolai oldalról megközelíteni a rendszert. A tanulóhoz való viszonyulás szemszögéből felelősség terhelheti a pedagógusokat az empátia és a személyre szabott differenciálás mellőzését illetően, a rendszert pedig a tananyag strukturátlansága miatt. A konfliktushelyzetek kialakulásában szintén érintett a tanuló, a pedagógus, a kortársak, és ide kapcsolható még a szülő is mint szereplő. Ezen helyzetek kialakulásában az együttműködés képtelensége és a rossz konfliktuskezelési képességek állnak. Roma tanulók esetében ez kiegészülhet még az előítéletességgel is.

Amennyiben a tanuló családi oldaláról közelítjük meg az iskolaelhagyást, akkor meg kell említenünk az anyagi háttér hiányát, ami sok esetben összefügg az intézménybe való bejárással. Másik fontos negatív befolyásoló hatás a baráti kapcsolatokból fakadó iskolakerülés, tiltott, illegális szerek alkalmazása feszültség oldására, párkapcsolati problémák (gyermekvárás), egészségügyi problémák. A felsorolt problémák hosszú távon a tanulók lemorzsolódásához vezetnek, legkésőbb a 16. életév betöltése után, amikor már nem tanköteles a diák.

A szakképző iskolai korosztály lemorzsolódásának emelkedésének okaként a kutatók elsősorban a 2010 utáni oktatáspolitikai változások befolyását jelölték meg. A hangsúlyt nem a felzárkóztató foglalkozások támogatására helyezték, hanem a tehetséggondozásra. A tanköteles kort a 18. életévről a 16. életévre csökkentették, ami szintén nem támogatta a hátrányok kompenzálását. Sajnos mind emellé még a szakképzés átalakítása is társul, szerkezeti és tartalmi szempontból egyaránt, immáron második alkalommal. A következtetések alapján a magyarországi trend további 7%-al növekedhet 2020-ra (Hermann és Varga, 2012).

Az általános iskolai évek végén a diákok nagy arányára jellemző, hogy nincs konkrét elképzelésük arról, hogy milyen pályán szeretnének tovább tanulni. A szakképzést választó tanulók többsége eltérő szakmákat oktató intézményeket jelöl meg. A pályaválasztás háttérében, bizonyos szakma iránti érdeklődés mellett, a lakóhely közelsége és a kortársak hatása a legfőbb szempontok. Több kutatásból és vizsgálatból kitűnik, hogy a lakóhely közelségének aspektusa háttérében anyagi megfontolás húzódik meg, hisz a gyermeknek nem kell utazást

(bérletet) és elhelyezést (kollégiumot), valamint étkeztetést finanszírozni. Az előbb felvázolt helyzetben az sem jelent perspektívát, hogy az adott szakképző iskolában nem jelenik meg az első körben kiválasztott szakma. A kortársak, barátok, ismerősök, rokonok hatása is befolyással bír tapasztalataik, elbeszéléseik révén (Németh, 2003).

2.3 A lemorzsolódás megelőzésére irányuló törekvések

A kollégiumok vezetésének nyitottá és elkötelezetté kell válnia a változtatásra, innovatív program kidolgozására, bevonva a tantestületet, munkaközösségeket, szülői képviselőket, szektorközi kapcsolattartókat és diákképviselőket. Igazságos, következetes, átlátható szabályrendszert (házirendet) kellene létrehozni, a tantervet kibővítve személyiségfejlesztés és pályorientációs foglalkozásokkal (Borbély és mtsai., 2013). A tantestület által pozitív támogató intézményi légkör kialakítása, sikeres pályázatok írása – ezáltal támogatva az újító közösségi programok kivitelezését, eszközök beszerzését – szintén segíthetné az intézményi erőfeszítéseket. A tanulási folyamatokat előtérbe kellene helyezni a tanítással szemben, ehhez viszont szükséges lenne az oktatáspolitikai támogatása is, elsősorban az osztálylétszámok csökkentése céljából. A jó tanár–tanuló viszony kialakítása elengedhetetlen feltétele a prevenciónak, hiszen egy pedagógus pozitívabb hatással lehet a tanuló pályafutására, mint bármely más intézményi tényező. A pedagógusnak kulcsszerepe lehet a diákok intézményben tartásában. Az intézmény, legyen szó iskoláról vagy kollégiumról, ki kell, hogy alakítson önmaga számára egy korai jelzőrendszert, amely módot adna saját hatékonyságának mérésére, a fejlesztendő területek meghatározására, lehetőségeihez mérten (Juhász és Mihályi, 2015).

3. A kutatás célja

A kutatás legfontosabb célja, hogy feltárja és elemezze a vizsgált szakképző intézmény kollégiumában, hogy mely tényezők befolyásolják az intézményünkben lezajló lemorzsolódást. Rávilágít a kollégiumban és az iskolában folyó oktató–nevelő munka közötti összefüggésekre, különbségekre a korai iskolaelhagyást érintően.

További cél azon indikátorok meghatározása, amelyek változtatásával, javításával, átdolgozásával helyi szinten megkönnyíthető a diákok alkalmazkodási képessége az adott mikro-környezethez.

A következő kutatási kérdések megválaszolására kerül sor a tanulmányban.

- (1) Melyek azok a legfőbb tényezők a vizsgált intézményben, amelyek befolyásolják a tanulók iskola/kollégium elhagyását?
- (2) Mi a véleménye az osztályfőnököknek, a kollégiumi csoportvezetőknek a közoktatásban eltöltött idő távlatából mely korosztályt/évfolyamot érinti elsősorban a lemorzsolódás?
- (3) Milyen lépéseket lehetne tenni iskolai/kollégiumi szinten, amelyek segítenék a diákok intézményben tartását?

3.1 A kutatás menete

A kutatás során a fókuszcsoporthoz interjú módszerét alkalmaztuk. Az interjúk egy megyeszékhely szakképző iskolájában és kollégiumában kerültek felvételre a 2015/16-os tanévben. A 9. évfolyamon osztályfőnöki megbízást kapott kollégák, valamint a kollégiumban a csoportvezetői megbízással rendelkező kollégák vettek részt a beszélgetésen az első félév lezárását követően. A minta homogén, munkahelyi kollektíva, státuszkülönbségek nélkül. A fókuszcsoporthoz interjúról hangfelvételt készült diktafon segítségével, majd a felvett anyagból készült az átírat. A beszélgetés két- három fős csoportokban zajlott, osztályfőnökök és kollégiumi csoportvezetők bevonásával.

3.2 Eredmények az osztályfőnökökkel készült interjú tükrében

Három 9.-es osztály osztályfőnökei vettek részt az első fókuszcsoporthoz interjúban. Az egyik osztályban a tanévet 38 fővel kezdték, 4 fő volt a félévi lemorzsolódás, ebből 1 fő kollégista – szakmaváltásokból kifolyólag történt az intézményváltás, és a kollégista tanuló esetében a lakóhely közelsége is szempont volt. A másik osztályban a 24 fős kezdő létszámból 4 fős lemorzsolódás történt, egyikük sem volt kollégista. Ebből 1 tanuló családi okok miatt, egy fő fegyelmi probléma, két fiatal pedig rossz szakmaválasztás miatt távozott. Azonban ebből az osztályból 1 fő lett az első félév során bejárós tanuló családi és beilleszkedési problémákra hivatkozva. A harmadik osztály kezdő létszám 36 fő volt, a szakközépiskolai osztályból egy fő távozott év eleje óta, ő nem volt kollégista. Egy fő pedig kizárólag a kollégiumból távozott, beilleszkedési és családi problémák miatt. Eddigi tapasztalata szerint a tanulók kb. 1/4-e eltűnik a negyedik év végére, legtöbbször tanulmányi okok, illetve a nem megfelelő iskolaválasztás miatt.

Az osztályfőnökök véleménye szerint a lemorzsolódás okát nehéz meghatározni. Az indokok között három fő területet neveztek meg.

- (1) A gyerekek rosszul érzik magukat az iskolában/kollégiumban valami miatt (pl. rossz tanulmányi eredmény, lehetnek korosztálybeli különbségek, beilleszkedési problémák...).
- (2) Rossz szakmaválasztás (a rosszul választott szakmától való idegenkedés, amikor már későn, az iskola megkezdése után derül ki, vagy jön rá, hogy nem erre a szakmára alkalmas, nem tetszik neki, nem erre gondolt...).
- (3) Egyéb okok (pl. családi, anyagi vagy más, „praktikus” ok miatt, pl. lakóhelytől való nagy távolság...).

A pedagógusok kiemelten fontosnak tartják a családi indíttatás kérdését; szerintük az egyik legmeghatározóbb tényező a gyerekek tanulásban való kitartása. Az olyan diákok esetében, ahol a családban egyáltalán nem érték a tanulás és a tudás, ott már eleve potenciális lemorzsolódó tanulókról beszélhetünk. Hasonlóképpen a családi indíttatás fontos azokban a családokban is, ahol otthon is gazdálkodással foglalkoznak, tisztában vannak azzal, hogy mi lesz gyakorlatok során a feladatuk, ezért is választották a szakképző iskolát, ők a legtöbb esetben sikeresek lesznek a tanulmányaikban is. Az osztályából fegyelmi ok miatt távozott tanuló állami gondozott volt, tehát az ő szociális háttéréből adódott leginkább a lemorzsolódás, sajnos a szakma iránti érdeklődése sem volt elég ahhoz, hogy ezen felülkerekedjen. Itt merült fel a partnerintézményekkel való együttműködés fontossága is. A pedagógusok véleménye szerint meghatározó az életmód és a család, illetve az adott tanuló felfogása is, valamint az, hogy nagyon gyakran nincsenek a tanulók tisztában pontosan a szakma jellegével, hogy mire is vállalkoznak.

A szakközépiskolai osztály osztályfőnöke a lemorzsolódás legfőbb okaként a rossz iskolaválasztást jelölte meg, ami elsősorban a szülők hozzá nem értéséből adódik. A másik meghatározó ok szerinte, hogy az iskolák gyakran különösebb válogatás nélkül veszik fel a tanulókat. Így befogadják azokat a diákokat is, akik „nem oda valók”. Az elégséges tanulmányi eredménnyel rendelkező jelentkezők a szakközépiskolai osztályban nem állják meg a helyüket, és ebben az esetben jelenleg az sem megoldható, hogy az első osztályban megpróbálják felzárkóztatni őket, hiszen túl nagy hátrányuk van már addigra, valójában nem sok esélyük van az érettségire. Ők gyakran kerülnek át a szakiskolai osztályokba, ahol – ha megfelelő lesz számukra az adott szakma – akár az osztály „jobb” felét alkothatják tanulmányi szempontból.

A fegyelmi és egyéb, családi okok miatti lemorzsolódás a szakképzős évfolyamoknál nem meghatározó, általában csak néhány egyedi esetről számolnak be.

A lemorzsolódás tekintetében a leginkább veszélyeztetett évfolyamok a 9. és 10. osztályok.

3.2.1 *Osztályfőnöki teendők a lemorzsolódás ellen*

A szülőkkel való kapcsolattartást, tanácsadást kiemelkedően fontosnak tartják a pedagógusok. Véleményük szerint már a 9. évfolyamon fel kell hívni a szülők figyelmét a lemorzsolódás okaira, a veszélyekre és azok megelőzésére. A szakképzésben nehézséget okoz, hogy a tanulók természetesen más-más közezből érkeznek, és gyakran semmilyen ismerettel nem rendelkeznek a szakma valódi jellegéről. A szakmai ismereteket oktató kollégák fontosnak vélik a szakma megismertetését a szülőkkel és a tanulókkal egyaránt. Sokszor a szülők sincsenek tisztában a gyerekeik képességeivel, fizikai terhelhetőségével, készségeivel, és ezért az osztályfőnöknek a szülőkkel meg kell beszélniük a nehézségeket, mivel a szülők legtöbb esetben elfogadják az osztályfőnökök javaslatait, meglátásait.

A lemorzsolódás visszaszorításában, illetve megelőzésében a „felvilágosító” prevenció munkának lehet nagy szerepe. A nyílt napokon tudatosítani kell, hogy mivel jár a szakmai, fizikai munka, és mit jelent az érettségire való felkészülés. Ezen kívül nagy szerepe van ebben természetesen a kortársaknak és tanároknak. Továbbá fontos a felzárkóztatás és az egy-egy tantárgyból elmaradt tanulók korrepetálása, szintre hozása. Az osztályfőnököknek nagy szerepük lehet a lemorzsolódás alakulásában az osztályukat illetően. A szülővel való együttműködés, kapcsolattartás szintén nélkülözhetetlen; tisztában kell lenni a tanuló családi háttérrel, mivel a szülő felelősségét értékelték a legnagyobb mértékűnek. Kiemelkedő fontosságúnak tartják a szülő–tanuló–osztályfőnök/csoportvezető közötti megfelelő kommunikációt, kapcsolattartást.

3.3 *Eredmények a kollégiumi nevelőkkel készült interjú tükrében*

A második interjú alkalmával a kollégiumi nevelőkkel készült fókuszcsoporthoz tartozó interjú. A beszélgetés során több problémát fogalmaztak meg, amelyek két korosztályhoz köthetők. Az egyik a 9. évfolyamot leginkább érintő szociális, szocializációs problémákból adódik, és a beilleszkedési nehézséggel hozták összefüggésbe, amely a kollégiumot érintő probléma, többségében a család, a megszokott körülmények és az intim szféra hiánya okozza. Az ezen okból távozó diákok nagy része már az első két-három hónapban elhagyja a kollégiumot, és általában „bejárós” tanuló lesz, de az intézményben marad. Ezen indokhoz társul még a téves

szakmaválasztás, amikor a gyermek és a szülő nem jól méri fel a képességeket. A kitartás hiánya esetében, vagy azon egyszerű ok miatt, hogy csak „ide vették fel”, szintén iskolaelhagyás következik be. Szerencsésebb az a helyzet, ha a fent említett problémák még az első évben jelentkeznek, és nyilvánvalóvá válnak a szülő, a tanuló és az osztályfőnök/csoportvezető számára. Több esetben azonban elhúzódik a felismerés a 10. évfolyam végéig, és a sikertelen szakmacsoporthoz köthető pótvizsgák hatására következik be a pályamódosítás, melynek következményeként a tanuló két évet elveszít.

A 10., 11. és 12. évfolyamon a lemorzsolódás okaként a tanulmányi problémákat nevezték meg a kollégiumi pedagógusok, amely fakadhat hirtelen bekövetkező, családi háttérben lezajló (anyagi, betegség, pszichés) okból; itt nagyon nagy szerepe lehet az együttműködésnek (szülő, osztályfőnök/csoportvezető), akár a társszervek bevonásának (védőnő, ifjúságvédelmi felelős, családsegítő hálózat, iskolapszichológus) a korrepetálás és felzárkóztatás mellett. Másik tényezőként ezen évfolyamokhoz kapcsolhatóan felvetődött a fegyelmi okokból való kizárás vagy annak elkerülésére, amikor a szülő úgy dönt, hogy kiveszi a kollégiumból a gyermeket, mert otthon „szem előtt van”, és nagyobb kontroll alatt tarthatja.

3.3.1 *Csoportvezetői teendők a lemorzsolódás ellen*

A beilleszkedési nehézségekkel küzdő gyermekeknél leginkább a szülővel történő jó kapcsolat kiépítését, kapcsolattartást, együttműködést, a tanulóval történő egyéni beszélgetések fontosságát (önismeretének, személyiségének, önbizalmának fejlesztése terén) emelték ki. A 9. évfolyamosoknál fontos lenne a csoportvezető tudatos szabadidő-tervezése a csoportkohézió erősítése céljából. Az egyik kolléga javasolta, hogy korszerűbb bútorzat és infrastruktúra-fejlesztés is hozzájárulhatna a lemorzsolódás csökkentéséhez. A tanulmányi eredmények javítása kapcsán kiemelték az iskolában történő óralátogatásokat, a tanulók alapkompenciáinak felmérését, erősítését szaktanári/osztályfőnöki támogatással, a kollégiumi felzárkóztatások jelentőségét, valamint az iskolai szakkörök szervezését. Csoportvezetőként fontosnak tartják a tematikus csoportfoglalkozásokon a tanulás tanítása témakörének kibővítését, a tanulási technikák bemutatását, elsajátítását, főleg a 9. évfolyamos tanulóknál.

A szociális helyzet tekintetében ki kellene alakítani a hatékonyabb jelzőrendszert a szakmák képviselőivel. A kollégisták anyagi helyzetének javítása céljából pályázatok figyelését, ösztöndíj-pályázatok benyújtását, segélyszervezetekkel való kapcsolattartást vetették fel a csoportvezetők.

4. Az eredmények összegzése

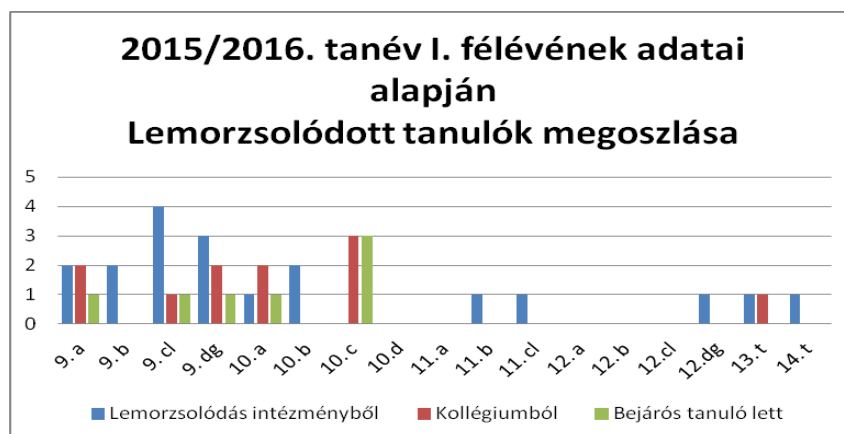
A pedagógusokkal készített interjúk alapján elmondható, hogy az intézményben a lemorzsolódást érintően eltérések fedezhetők fel az arányok és az okok vizsgálata során a szakmunkás képzésbe bekerült tanulók, illetve a szakközépiskolai évfolyamra felvételt nyert diákjaink tekintetében.

A szakmunkásképzős évfolyamokat elhagyók indíttatása általában a rossz közérzetükből, kudarcélményükből kifolyólag alakul ki; ennek hátterében eltérő képességeik állnak, amelyek egyik fő indikátora a tanulmányi eredménytelenség, majd a család támogatásának hiánya, amely motiválatlanná teszi a gyermeket, ami alkalmazkodási, beilleszkedési, magatartási problémákhoz. A kortársak negatív hatása (a tanulás nem érték) szintén nagy befolyással bír a szakiskolai osztályokban. A felsorolt tényezők nagy veszélyforrást jelentenek az iskolaelhagyás szempontjából.

A szakközépiskolai évfolyamoknál a legnagyobb problémának a téves szakmaválasztást tartották a kollégák, amely leginkább a szülők tájékozatlanságából és a gyermek szakmához való viszonyulásából, szakmai alkalmatlanságából fakad.

A kollégiumi elhelyezést illetően a tanulmányi eredménytelenség mellett elmondható, hogy legnagyobb mértékben a beilleszkedési problémákkal küzdő, szabályokhoz nehezen alkalmazkodó tanulókat érinti a lemorzsolódás.

Az 1. ábrán látható a fókuszcsoportban megkérdezettek állítása, amely szerint a legveszélyeztetettebb évfolyamok a 9. és 10. évfolyam; a felsőbb évfolyamok sorában már csak elvétve fordul elő egy-egy intézményelhagyó (Liskó, 2002). A diagram oszlopait áttekintve látható, hogy a szakmunkásképzős osztályokban szinte kétszer nagyobb a lemorzsolódás aránya (9.c, d, és 10. c), mint a szakközepes osztályokban (9. a, b, 10. a, b).

1. ábra. A lemorzsolódás alakulása az intézményben (2015/2016. tanév I. félévi statisztikája alapján)

5. Kollégiumi mentorprogram

Úgy vélem, hogy a nevelés-oktatás színterei és művelői nagyon sokban segíthetik a tanulót, akár külön-külön, de a legfőbb cél az együttműködés lenne. Gondolok itt például a tanulóra, aki abban lehetne érdekelt, hogy pozitív irányban akarjon változtatni saját életén, merjen segítséget kérni és elfogadni a szülőtől, pedagógustól. A szülő támogató, motiváló szerepe a folyamatban kulcsfontosságú. Az osztályfőnökök, csoportvezetők kommunikációja, összefogása, esetmegbeszélések során megoldási stratégiák kidolgozása, kompetenciák erősítése, feladatok, célok, egyéni fejlesztési tervek meghatározása, folyamatos értékelése teammunkában, természetesen bevonva a szülőt és az érintett szaktanárokat, egyéb társszervek képviselőit (Balogh és mtsai. 2014).

Az intézményvezetésnek lehetőséget kell adni az újító javaslatok kipróbálására rövid és hosszútávon egyaránt, meghatározott időközönként visszajelzést kell kérniük és adniuk, és preferálni kell a jó gyakorlatok kialakítását, továbbá motiválni a tantestületet arra, hogy legyenek nyitottak az új módszerek elsajátítására, és elhivatottak a tanári kompetenciáik folyamatos fejlesztésére.

A kollégiumban felmenő rendszerben kellene bevezetni egy mentorprogramot, törekedve arra, hogy rugalmasan, innovatívan, a legideálisabb körülményeket kialakítva annak érdekében, hogy az intézménybe jelentkezett gyermekek támogatást kapjanak a beilleszkedéshez. Lehetőséget kell biztosítani a hatékony tanulási technikák elsajátítására, képességek, készségek, fejlesztésére. A program hozzájárul a kudarchelyzetek elkerüléséhez, valamint a fiatalok életének egyik legmeghatározóbb szakaszának pozitív kezdetéhez.

Első lépésként a mentorok kitöltik a lemorzsolódásban veszélyeztetettnek ítélt kollégista tanuló alapkompenciáinak értékelőlapját. A tanuló alap kompetenciáinak értékelését a tanév elején a csoportvezető végzi a szeptemberi hónap alapján nyújtott teljesítményeket számba véve (iskolai tanulmányok, kollégiumi kötött és kötetlen foglalkozások alatt szerzett tapasztalatok). A mentor, amennyiben szükségesnek látja, a felsorolt szempontok kompetenciák kiértékelése alapján negyed éves, egyéni fejlesztési tervet készít.

Második lépésként még az egyéni fejlesztési terv elkészítését megelőzően tájékozódik a tanuló szociális helyzetéről, lakáskörülményeiről, általános iskolai tanulmányairól, esetleges egészségügyi problémáiról, vagy bármilyen okból kifolyólag egyéni bánásmódot igénylő státusáról és az őt körülvevő baráti társaságról.

Harmadik lépésként kerül meghatározásra a segítők köre a tanulón és mentoron (csoportvezetőn) kívül: szülők/hozzátartozók, a korábbi mentorok, az osztályfőnökök, szaktanárok, szükség esetén az iskolapszichológus, a gyermekvédelmi felelős, a családgondozó, a gyógypedagógus, akik a tanuló támogatásában segítséget nyújthatnak.

A tanulót partnernek kell tekinteni, ki kell kérni véleményét, hogy aktív módon részese lehessen a fejlesztési terve kidolgozásának. Az egyes meghatározott kompetencia területeket kulcsfontosságúnak kell tekinteni és megfelelő stratégia kidolgozásánál, figyelembe kell venni a tanuló érdeklődését és szokásait (Princz –Bencéné, 2014).

Végül elkészül a kollégista tanuló egyéni fejlesztési terve, amelyben a mentornak biztosítania kell a negyedévenkénti újraértékelést.

A terv kiegészítéseként, a mentor (csoportvezető) és a mentorált kidolgozza a saját heti rendjét, amely illeszkedik a kollégiumi napirendhez, illetve beleteszi a tanuló fejlesztési tervébe a kollégium beilleszkedést segítő stratégiáit a szabadidő hasznos eltöltésének szempontjait figyelembe véve (Madarász, 1997).

A stratégia célja, hogy a 9. évfolyamos lemorzsolódásban veszélyeztetetnek mutakozó kollégista tanulóknak olyan támogató környezetet nyújtson a kollégium, ahol elősegítik, megkönnyítik a tudás elsajátítását, az alapkompentenciák fejlesztésével, szervezett szabadidős programokkal, interaktív módszerekkel. A változatos tanulásszervezési módszerekkel a tanulók motiválttá válnak, nyitottabbak a beilleszkedésre, a normák és a szabályok elfogadására (Lukács, 2001).

Az új szemléletű szervezési módok hozzájárulnak az egyéni, páros, csoportos tanulási tevékenységkörök kialakításához, ezáltal hatékonyabbá válik az ismeretek feldolgozása, rögzítése, adaptálása (Holik, 2015).

Fontosnak, hogy értelmes aktivitást, kreativitást igénylő tevékenységeken keresztül tudják kibontakoztatni a kollégista diákok önmagukat. A középiskolás váljanak érdekelté a folyamatos fejlődésre a választott szakmához szükséges képességeik, készségeik, attitűdjük fejlesztésére, hogy a munkaerőpiacon keresett szakemberekké válhassanak.

A kutatás eredményei alapján egyértelmű, a mentori programot be kell vezetni, tenni kell a diákok intézményben tartásáért. A prevenció kiemelkedően fontos annak érdekében, hogy a diákoknak ne legyen kudarc a középfokú tanulmányok megkezdése. A kollégiumokban kísérleti jelleggel, felmenő rendszerben, be kell vezetni a mentori programot, majd mérni az eredményét. A programnak rugalmasnak, innovatívnak kell lennie, a legideálisabb körülményeket kialakítva, annak érdekében, hogy a kollégiumba jelentkező gyermekek számára megkönnyítse a beilleszkedést, és megteremtse a hatékony tanulási technikák elsajátításának lehetőségét,

az alapkompenciáik fejlesztésével. A program bevezetése hozzájárulhat a diákok kudarc-helyezeteinek csökkentéséhez, személyiségük egészséges fejlődéséhez.

„Ha jól érezzük magunkat abban a világban, amelyben élünk, ha kis közösségeink, csalá-dunk körében elfogadásra találunk, akkor nincs bennünk elvagyódás, hiányérzet vagy mene-külési törekvés” (Bagdy, 2002: 128).

BIBLIOGRÁFIA

- Barna, V. (2010). A kollégiumok szerepe a változó hazai nevelés-, oktatásügyben. *Kollégium*, 20. évf. 9–10. sz. pp. 4–9.
- Barna, V. (2015). A kollégiumi megújulás- változó tanári szerep. *Új pedagógiai Szemle*, 1–2. sz. [online]: <http://folyoiratok.ofi.hu/uj-pedagogiai-szemle/kollegiumi-megujulas-valtozo-nevelotanari-szerep> [2016.02.13.]
- Besenyei, G. (2010). Integrálás a nevelésben. *Kollégium*, 20. évf. 9–10. sz. p. 11.
- Daróczy, S. – Koncz, I. (2001). *A közoktatási kollégiumok tevékenységének néhány szociope-dagógiai kérdése*. Szombathely.
- Debreczeni, Zs. (2011). A ma középiskolai kollégiuma. *Budapesti nevelő*, 47. évf. 3–4. sz. pp. 46–51.
- Bagdy, E. (2002). *Családi szocializáció és személyiség-zavarok*. Budapest: Nemzeti tan-könyvkiadó.
- Borbély Pecze, T. - Bors Gyöngyösi, K.- Juhász, Á. (2013). Az életút- támogató pályaorientá-ció a köznevelésben I.-II. rész. *Új pedagógiai Szemle*, 5–6. 7–8. sz.
- Ranschburg, J. (1998). *Pszichológiai rendellenességek gyermekkorban*. Budapest: Nemzeti tankönyvkiadó.
- Gyöngyösi, K. K. (2007). Serdülőkorú fiatalok társas beilleszkedése. *Új pedagógiai szemle*, 57. évf. 7–8. sz. pp. 23–44.
- Hermann, Z. és Varga, J. (2012). A népesség iskolázottságának előrejelzése 2020-ig. *Munka-gazdaságtani füzetek*, 4. sz.
- Holik, I. (2015). A mentortanárok oktatási módszerei. *Neveléstudomány*, 4. sz.
- Juhász, J. és Mihályi, K. (2015). A pedagógus kulcsszerepe a középfokú oktatásból történő lemorzsolódás megelőzését célzó jelző- es pedagógiai támogatórendszerben hazai és nemzetközi példák alapján. *Neveléstudomány*, 3. sz.
- Krug, F. (2004). A kollégium mint a hit és személyiség formálója. *Evangélikus iskola*, 6. évf. 1. sz. pp. 21–23.

- Liskó, I. (2003). Kudarok a középfokú iskolákban. *Zöld könyv. A magyar közoktatás megújításáról*. Budapest, OKI.
- Lukács, B. (2001). A halmozottan hátrányos helyzetű és cigány fiatalok – az iskolából lemorzsolódo gyermekek – visszavezetése az iskolaszerű képzésbe a kazincbarcikai Don Bosco Szakképző és Általános Iskolában. *Az oktatás autonómiája – autonómia az oktatásban. Országos Szakmai Konferencia Sopron*.
- Madarász, M. (1997). *A szabadidő meghatározó jelentősége a tanulók személyiség formálásában*. Pécs: Comenius Bt..
- Németh, Sz. (2003). A (szak)iskolai lemorzsolódás királyi útja. *Zöld könyv. A magyar közoktatás megújításáról*. Budapest, OKI.
- Princz Enikő – Bencéné Fekete Andrea (2014): A fiatalok kollégiumi közösségbe való beilleszkedésének segítése. *Acta Scientiarum Socialium* 41. pp. 93–106.
- Singer, J. (2011): Holisztikus pedagógia. *Kollégium*, 21. évf. 2. sz. pp. 8–10.
2011. évi CXCV. törvény a Nemzeti köznevelésről
- 59/2013. (VIII.9.) EMMI rendelet a Kollégiumi nevelés országos alapprogramja
- 110/2012. (VI. 4.) EMMI rendelet a Nemzeti alaptanterv
- FM DASzK Móricz Zsigmond MGSZKI Kollégiumi Nevelési terve
- 152/2005. (VIII. 2.) Korm. rendelet az Útravaló Ösztöndíjprogramról

PRINCZ, ENIKŐ – BENCÉNE FEKETE, ANDREA
SECONDARY SCHOOL DROP-OUT PREVENTION DORMITORY PROGRAM

The law for public education strongly enhances the importance of educational practices. Education is a primary focus in legislation, and dormitory-pedagogy may support and complement scholar education in several ways. In the long run the goal of the program is to support students living in dormitories in order to decrease early drop-out rates. The aim of the research is to find out the main reasons for leaving high schools before graduation in the frame of focus group interviews with students starting secondary school. Following the interviews we aim at highlighting the possibilities for change, which could prevent early drop-out. We would like draw the attention to the importance of effective cooperation between schools and dormitories and the outstanding role of pedagogues, especially foremasters.

